

ПРО ПОЛІТИЧНУ ЕКОНОМІЮ ТА АНАЛІТИЧНУ ЕКОНОМІКУ ЯК ГАЛУЗІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗНАННЯ

© 2018 ПАНЧИШИН С. М., ГРАБИНЬСКА І. В.

УДК 330.101.5
JEL Classification: A10

Панчишин С. М., Грабинська І. В.

Про політичну економію та аналітичну економіку як галузі економічного знання

Статтю присвячено методологічному дискурсу щодо окремих аспектів удосконалення вітчизняної економічної терміносистеми й об'єктивних змін у вітчизняній економічній науці та освіті в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., що є відображенням змін як у системі економічного знання, так і трансформаційних змін у господарській практиці. Обґрунтовано необхідність і доречність вживання у вітчизняній економічній терміносистемі як відповідність англomовному терміну «Ecopotitics» – «аналітична економіка», що віддзеркалює аналіз як серцевинний метод пізнання економічної дійсності і водночас органічне поєднання теоретичної та прикладної економіки. Отримав подальшого розвитку теоретико-методологічний підхід американського економіста Г. Веріана до аналізу співвідношення «Ecopotic Theory» та «Ecopotitics», що дало підстави тлумачити економічну теорію як метод або інструмент аналітичної економіки (Ecopotitics). На основі аналізу особливостей еволюції політичної економії упродовж останніх двох століть зроблено висновок про те, що політична економія стала одним із авангардних напрямків розвитку сучасної економічної науки, своєрідним інтерфейсом між аналітичною економікою і політичними науками, що акцентує увагу на проблемах досягнення соціальної ефективності та пояснює, як політичні інституції та економічна система впливають одна на одну. Проаналізовано досвід західних університетів у програмуванні освітніх спеціалізацій у межах «Ecopotitics», який передбачає виокремлення низки освітніх програм (Екологічна економіка, Міжнародна економіка, Бізнес-економіка, Економіка розвитку, Економіка охорони здоров'я та ін.), використання якого надасть змогу наблизити українську економічну освіту до господарської практики та сприятиме її інтеграції у світовий освітній та господарський простір.

Ключові слова: аналітична економіка, політична економія, економічна теорія, терміносистема, політичні інститути, соціальна ефективність, метод науки, освітня програма.

Бібл.: 14.

Панчишин Степан Михайлович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аналітичної економії та міжнародної економіки, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: stepan.panchyshyn@lnu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-6203-4789

Researcher ID: L-4748-2017

Грабинська Ірина Володимирівна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри аналітичної економії та міжнародної економіки, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: iryna.hrabyńska@lnu.edu.ua

ORCID: 0000-0001-7390-5626

Researcher ID: L-4652-2017

УДК 330.101.5
JEL Classification: A10UDC 330.101.5
JEL Classification: A10

Панчишин С. М., Грабинская И. В. О политической экономии и аналитической экономике как отраслях экономического знания

Статья посвящена методологическому дискурсу по отдельным аспектам совершенствования отечественной экономической терминосистемы и объективных изменений в отечественной экономической науке и образовании в конце ХХ – начале ХХІ в., что является отражением изменений как в системе экономического знания, так и трансформационных изменений в хозяйственной практике. Обоснована необходимость и уместность применения в отечественной экономической терминосистеме как соответствие англоязычному термину «Ecopotitics» – «аналитическая экономика», что отражает анализ как серцевинный метод познания экономической действительности и одновременно органическое сочетание теоретической и прикладной экономики. Получил дальнейшее развитие теоретико-методологический подход американского экономиста Г. Вэриана к анализу соотношения «Ecopotic Theory» и «Ecopotitics», что позволило толковать экономическую теорию как метод или инструмент аналитической экономики (Ecopotitics). На основе анализа особен-

Panchyshyn S. M., Hrabynska I. V. On Political Economy and Economics as the Branches of Economic Knowledge

The article is dedicated to the methodological discourse on certain aspects of the improvement of the domestic economic terminology system and objective changes in the national economic science and education at the end of the 20th – beginning of the 21st century, which is a reflection of changes in both the system of economic knowledge and transformational changes in economic practice. There substantiated the necessity and relevance of using in the domestic economic terminology system the term «analytychna ekonomika» as the one correspondent to the English term «Economics», which reflects the analysis as a core method of investigation of economic reality and, at the same time, an organic combination of theoretical and applied economics. The theoretical and methodological approach of an American economist H. Varian to the analysis of the relationship between «Economic Theory» and «Economics» is further developed, which provided the basis to interpret economic theory as a method or tool of economics. It is concluded that political economy has become a leading direction in the development of modern economic science, a kind of interface between economics and political sciences,

ностей еволюції політичної економіки в течение останніх двох століть зроблено висновок про те, що вона стала одним з авангардних напрямків розвитку сучасної економічної науки, своєобразним інтерфейсом між аналітичною економікою та політичними науками, який акцентує увагу на проблемах досягнення соціальної ефективності і пояснює, як політичні інститути та економічна система впливають одна на одну. Проаналізовано досвід західних університетів у програмуванні освітніх спеціалізацій в рамках «Economics», передбачаючи виділення ряду освітніх програм (Екологічна економіка, Міжнародна економіка, Бізнес-економіка, Економіка розвитку, Економіка здоров'я та др.), використання яких дозволить наблизити українське економічне освітнє до економічної практики і сприятиме його інтеграції в міжнародне освітнє та економічне простір.

Ключові слова: аналітична економіка, політична економія, економічна теорія, терміносистема, політичні інститути, соціальна ефективність, метод науки, освітня програма.

Бібл.: 14.

Панчишин Степан Михайлович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки, Львівський національний університет імені Івана Франка (ул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: stepan.panchyshyn@lnu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-6203-4789

Researcher ID: L-4748-2017

Грабінська Ірина Владімірівна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки, Львівський національний університет імені Івана Франка (ул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: iryna.hrabynska@lnu.edu.ua

ORCID: 0000-0001-7390-5626

Researcher ID: L-4652-2017

which emphasizes the problems of achieving social efficiency and explains the way political institutions and the economic system affect each other. There analyzed the experience of western universities in the programming of educational specializations within the field of «Economics», which provides for the identification of a number of educational programs (Ecological Economics, International Economics, Business Economics, Economics of Development, Health Care Economics, etc.). The using of this experience will allow bringing the economic education in Ukraine closer to economic practice and promote its integration into the world educational and economic space.

Keywords: economics, political economy, economic theory, terminology system, political institutions, social efficiency, scientific method, educational program.

Bibl.: 14.

Panchyshyn Stepan M. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department, Department of Analytical Economy and International Economics, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine)

E-mail: stepan.panchyshyn@lnu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-6203-4789

Researcher ID: L-4748-2017

Hrabynska Iryna V. – Candidate of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Analytical Economy and International Economics, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine)

E-mail: iryna.hrabynska@lnu.edu.ua

ORCID: 0000-0001-7390-5626

Researcher ID: L-4652-2017

Актуальність. Кризові явища в економіці, як і неспроможність економічних теорій і моделей їх пояснити чи накреслити заходи щодо їх подолання впродовж останніх десятиліть ХХ ст., породили методологічні та філософські дискусії в економічній літературі серед науковців, філософів науки та політичних діячів щодо кризи економічної науки, її ролі і значення у формуванні ефективної економічної політики та перспектив її подальшого розвитку. Такі дискусії були особливо характерні для 80–90-х років ХХ ст.

Сьогодні рідше згадують про кризу економічної науки, і економісти почуваються впевненіше, але чи заслуговують довіри їхні теорії і рекомендації? На переконання дослідника інституту Катона, американського економіста Арнольда Клінга, проблеми функціонування сучасної економіки вимагають від економістів-аналітиків глибших і ґрунтовніших досліджень, ніж будь-коли [12].

Розвиток економічної науки в Україні певною мірою стримується низкою термінологічних проблем, які виникли в умовах переходу від одноконцептуальної теорії, основні положення якої були сформульовані ще в середині ХІХ ст., до багатоконцептуальної теорії, що вбирає в себе всі знання, що нагромадила світова економічна наука. Зокрема, потребують подальшого розвитку теоретико-методологічні підходи до систематизації поняттєво-категоріального апарату

вітчизняної економічної науки, гармонізації її терміносистеми зі світовою.

Мета. Метою статті є удосконалення вітчизняної економічної терміносистеми унаслідок об'єктивних змін як у світовій, так і українській економічній науці, освіті та господарській практиці наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

Основна частина. За останню чверть століття у вітчизняну економічну науку увійшла велика кількість нових категорій, термінів і понять, якими не оперували радянські економісти. Здобутки світової економічної науки, за які присуджували Нобелівські премії, були практично невідомі вітчизняним дослідникам, бо праці видатних зарубіжних економістів майже не перекладалися і не публікувалися в Радянському Союзі. Одним із важливих каналів входження нової термінології у вітчизняну економічну науку стали переклади у 90-х роках українською мовою англійської економічної літератури, зокрема американської. Одні категорії і терміни у перекладах вдалось одразу дуже точно відтворити українською мовою, інші – менш вдало, а ще одні – невдало, а інколи і помилково. Як приклад не зовсім вдалого перекладу українською мовою англійського терміна наведемо «Economics» – було прийнято «Економічна теорія».

В українській економічній науці наприкінці 80-х – початку 90-х років термін «політична економія», який, як

здебільшого вважають, вперше у 1615 році в науковий обіг запровадив А. Монкретєн¹ [11], був практично витіснений з ужитку, бо у свідомості багатьох фахівців і широкого загалу асоціювався з певними ідеологічними постулатами та з режимом і правлінням комуністичної партії. Лише в кількох університетах кафедри зберегли назву «Політична економія» та інколи вступний курс для економістів називають «Політична економія», ніби це щось просте і доступне першокурсникам. На першому курсі студенти можуть вивчати лише «Вступ до політичної економії», бо як галузь наукового знання політична економія, на думку багатьох економістів, нині є міждисциплінарною наукою, яка синтезує і узагальнює висновки багатьох інших наук. У абсолютній більшості вітчизняних університетів те, що раніше називали політичною економією, тепер стало економічною теорією. Термін «економічна теорія» застосовують в назвах наукових і освітніх спеціальностей, наприклад «Економічна теорія та історія економічної думки», з якої захищають кандидатські і докторські дисертації.

У 90-х роках у навчальний процес підготовки економістів було запроваджено нові дисципліни – макроекономіку і мікроекономіку, які пояснювали практично ті економічні процеси і явища, що раніше політична економія. У той самий період українською мовою було перекладено і опубліковано низку американських підручників з макроекономіки і мікроекономіки, банківництва і фінансових ринків, в тому числі підручники з «Мікроекономіки» та «Макроекономіки» лауреата Нобелівської премії П. Самуелсона. Виникла проблема співвідношення термінів «економічна теорія» і «політична економія», а також місця макроекономіки і мікроекономіки у системі економічного знання.

У вітчизняній економічній науці ще з кінця 90-х років викристалізувались три основні підходи до визначення економічної теорії як галузі знання і університетської дисципліни. Одна група економістів вважає, що економічна теорія містить три основні складники – політична економія, макроекономіка та мікроекономіка. Сама ж економічна теорія – це не наука, а теоретичний блок економічних наук, в якому політична економія хоча і головна, але не єдина складова частина» [4, с. 7]. Згідно з цим підходом у національній економіці діють економічні суб'єкти, які спрямовують свою діяльність на економічні об'єкти і вступають в певні взаємовідносини між собою. Тобто є суб'єкти, об'єкти і економічні відносини. Кожен із цих елементів став предметом вивчення відповідного складника економічної теорії [1, с. 16].

Прихильники цього підходу вважають, що політична економія вивчає економічні, насамперед виробничі, відносини між людьми. Економічні відносини не існують самі собою, вони виявляються через діяльність і поведінку економічних суб'єктів. На цьому зосереджується мікроекономіка, предметом якої є закономірності діяльності економічних суб'єктів, а предметом макроекономіки є інтегральний результат діяльності економічних суб'єктів, який виражається у створенні національного продукту і функці-

онуванні національної економіки [1, с. 17]. Цей підхід з другої половини 90-х років до Революції Гідності офіційно реалізувався в Україні у навчальних планах для економістів і нормативних програмах економічних дисциплін.

Слабиною цього підходу до тлумачення економічної теорії як блоку економічних наук є те, що в українській економічній науці політична економія, макроекономіка і мікроекономіка ґрунтуються на різних методології і філософії економіки. Радянська політична економія, а отже, і українська політична економія виходять із примату виробництва, економічної власності як стрижня виробничих відносин і економічної системи, вартісної природи цін і грошей, неминучості експлуатації найманих працівників в умовах приватної власності тощо. Щодо макроекономіки і мікроекономіки, то вони не враховують вартісної природи цін і грошей, акцентуючи увагу на поділі створеного продукту не на необхідний і додатковий, а на граничних продуктах факторів виробництва тощо. Інакше кажучи, постулати і висновки цих трьох складників економічної теорії у вітчизняній економічній науці є різними, а часто протилежними, тому їх не можна розглядати як щось ціле.

Друга група економістів виходить з того, що політична економія і економічна теорія – це різні назви однієї і тієї самої галузі економічного знання з однаковим об'єктом, предметом і методологією дослідження. Ця група економістів вважає, що політична економія (економічна теорія) вивчає виробничі відносини, в основі яких лежить власність на засоби виробництва. Щодо мікро- і макроекономіки, то це різновиди конкретної економічної науки, які зосереджуються на виявленні кількісних зв'язків, що притаманні економічним відносинам. Цей підхід реалізовано навіть у назві потужної за науковими результатами і рівнем викладання кафедри, офіційна назва якої така: кафедра «Економічної теорії, мікроекономіки і макроекономіки».

Такий підхід до тлумачення економічної теорії як галузі економічного знання має, на наш погляд, певну ваду, яка в умовах глобалізації освітнього простору стає суттєвою. Річ у тім, що у світовій економічній літературі економічну теорію розглядають як метод економічної науки, яка переважно використовує кількісні інструменти – математичні методи і моделі для пояснення економічних явищ і процесів. Щодо політичної економії (яку трансформовано нині в Україні в економічну теорію), то вона здебільшого використовує якісні показники і вимірники, осмислює філософію економіки та соціальну справедливість, трудові відносини і ефективність податкової системи, фінансування різних соціальних програм, досліджує питання економічної політики, що стосуються перерозподілу доходів тощо. Отже, є глибока розбіжність між тим, що розуміють під економічною теорією в Україні та в американських і європейських університетах.

Нарешті, ще одна група економістів виходить з того, що стрижнем сучасної економічної науки є «Economics» з її двома головними складниками – мікроекономікою і макроекономікою. Українською мовою англійський термін «Economics», на наш погляд, доцільно перекладати як «аналітична економіка». Перевагою саме такого українського звучання цього англійського терміна є те, що він віддзеркалює серцевину цього розділу економічного знання – аналіз як метод пізнання економічної дійсності. Ще одним

¹ Як стверджують дослідники історії економічної думки, такий термін вживали і раніше. Наприклад, Дж. Кінг зазначив, що відомий вчений-дослідник в галузі медицини Теодор Турке де Майєрн (Théodore Turquet de Mayerne) (1573–1655) ще у 1611 р. у трактаті про уряд використав цей термін

варіантом перекладу «Economics» українською мовою є «теоретична економіка». Проте, на наш погляд, цей варіант є менш вдалим, оскільки виникає враження про паралельність якби двох видів економіки – теоретичної і реальної.

Економічна наука містить теорії, які різняться за ступенем загальності, складності, формалізованості – кількісна теорія грошей, трудова теорія вартості, закони Госена, моделі поведінки споживача Кейнса, Модільяні чи Фрідмана, теорія мультиплікатора Кейнса, ефект Пігу, крива Лаффера і т. д. Теорія отримує визнання як істинна або хоча б правдоподібна, якщо є факти, які її підтверджують і не заперечують.

Різноманітність напрямів і шкіл економічної думки, які базуються на різноманітних часом несумісних методологічних засадах, свідчить про неможливість встановлення загальноприйнятої, обов'язкової методологічної бази та є підставою для існування методологічного плюралізму в економічній науці, який, своєю чергою, створює умови для формування якісно різнорідних теоретичних картин економічної дійсності. Вихідні припущення тієї чи іншої теорії (наприклад, цільова функція фірми є максимізація прибутку або праця – джерело багатства) можуть походити як з повсякденного досвіду, бути запозичені із релігійних уявлень або прийматися конвенційно. Тому, мабуть, не існує абсолютно правильних теорій.

Як зазначав Дж. Гікс, економічні теорії це «промені світла, які освітлюють частини об'єкта і залишають в темряві інші. ... Оскільки ми вивчаємо світ, що змінюється, певна теорія в один момент часу світила в правильному напрямі, в інший момент може світити в неправильному. ... Економічної теорії на всі випадки життя, можливо, не існує» [10, р. 208].

Зміна назви «Політична економія» як галузі економічного знання і вузівської дисципліни на «Економічна теорія» була, на наш погляд, недостатньо продуманою. Річ у тім, що у світовій економічній літературі термін «economic theory» використовують як синонім до терміна «economic analysis». Інакше кажучи, економічна теорія – це етап в економічному дослідженні, який настає після збирання і нагромадження фактів і завданням якого є систематизація, пояснення та узагальнення економічних явищ і процесів. До того ж економічну теорію, як уже зазначалось, розглядають як метод та інструмент дослідження, який переважно використовує кількісні методи – економіко-математичні методи і моделі [8, р. 10]. В умовах входження вітчизняної економічної науки в європейський і світовий освітньо-науковий простір назви спеціальностей, спеціалізацій, дисциплін тощо доцільно узгоджувати з мовою світової науки.

Гел Веріан – головний економіст Google і професор-емеритус університету Берклі у праці «What use is economic theory» наводить аргументи щодо особливого статусу аналітичної економіки (Economics) серед інших наук. Автор ставить питання про те, яку роль виконує економічна теорія в аналітичній економіці (Economics). Економічна теорія не є простим інтелектуальним розумінням для власного задоволення, а відіграє важливу роль у економічному дослідженні. Вчений розглядає аналітичну економіку як політичну науку, а тому внесок економічної теорії в Economics можна визначити так: наскільки економічна теорія як інструмент або метод до-

слідження здатна обґрунтувати проведення ефективної економічної політики [14].

Термін «економічна теорія» як галузь наукового знання і навчальна дисципліна має ще одну слабину. Кожна галузь економічного знання має свою теорію – теорія фінансів, теорія бухгалтерського обліку, теорія статистики і т. д. Тому економічну теорію можна розглядати і як сукупність теорій усіх галузей економічної науки. Загалом термін «економічна теорія» витісняється на обочину, особливо в українській університетській освіті. Достатньо взяти до уваги кількість зарахованих вступників на спеціалізацію «Економічна теорія» за останні два роки.

Політична економія як галузь економічного знання існує уже кілька століть і, безперечно, розвиватиметься далі. Щоправда, за останні півтора століття предмет політичної економії помітно еволюціонував. В останній третині XIX ст. – на початку XX ст. група економістів заклала основи нової галузі економічного знання, названої «Economics» (аналітична економіка), яка, широко використовуючи математичний інструментарій, наблизилась до природничих наук². У 30-х рр. XX ст. Л. Робінс висунув маржиналістське визначення сучасної економічної науки як такої, що вивчає людську поведінку з позиції співвідношення між цілями і обмеженими засобами, які мають альтернативне застосування, що остаточно відокремлює сучасних економістів від економістів класичної школи [9].

Вихід у світ у 1947 р. праці П. Семюелсона «Основи економічного аналізу», на думку багатьох економістів, закріпив відокремлення політичної економії і аналітичної економіки як галузей економічного знання [5]. Унаслідок цього відокремлення предмет політичної економії став, як це не парадоксально, з одного боку, вужчим, а з іншого – вона інтегрує ширше коло узагальнень і висновків, запропонованих іншими галузями і підгалузями наукового знання, виступаючи міждисциплінарною галуззю знання.

У центрі політичної економії як галузі економічного знання нині перебувають взаємовідносини основних економічних суб'єктів, впливи політичних інститутів на економічне зростання і економічний розвиток, співвідношення влади і власності, місце і роль економічних інтересів, моральних стимулів, менталітету народу і його господарської культури у процесах продукування, розподілу і перерозподілу створеного багатства, соціально-економічні наслідки стабілізаційної, структурної, макроекономічної політики загалом тощо. Інакше кажучи, політична економія акцентує увагу на соціальній ефективності і справедливості, тобто розподільних відносинах, що оддавна їй іманентне. Тому вона є найблагороднішою економічною наукою. Як приклад, можна взяти і «Капітал» К. Маркса. Хоча перший том «Капіталу» має підзаголовок «Процес виробництва капіталу», проте і тут об'єктом дослідження значною мірою є сфера розподілу – встановлення часток двох основних економічних суб'єктів тогочасного суспільства – власників капітальних благ і найманих праців-

² Вперше термін Economics запровадив англійський економіст Г. Маклеод у праці «Що таке політична економія» [13]. Вчений визначив Economics як науку, яка вивчає закони визначення співвідношень між кількостями товарів, що підлягають обміну. Новий термін для позначення економічної науки був підтриманий А. Маршалом, В. С. Джевансом, які у своїх публікаціях заклали початок його застосування.

ників – у створеному продукті і обґрунтування динаміки цього розподілу.

У сучасній світовій економічній літературі (в українській економічній науці ця гілка знання ще слабо розвинута) часто ведуть дискусії про нову політичну економію, яку сьогодні розглядають як потужний міждисциплінарний підхід, який об'єднує інтелектуальні досягнення аналітичної економіки, політології, права, історичної, соціологічної та інших наук у поясненні вирішального впливу політичних чинників у визначенні економічних результатів. Прихильники нової політичної економії стверджують, що об'єктивний аналіз локальних і глобальних економічних проблем та змін вимагає адаптації політико-економічного підходу, і на рівні фундаментальних спостережень доводять, що політика та економіка нерозривно (природно) пов'язані між собою.

Впровадження політичних обмежень і змінних у стандартні економічні моделі дає змогу поглибити розуміння і пояснення реальних економічних проблем. Означення «нова» символізує не лише зростаючий інтерес економістів до питань впливу політики на економіку, вона символізує новий підхід у дослідженні цього впливу, а саме застосування концептуальних і технічних засобів сучасного економічного аналізу. Тобто нова політична економія – це міждисциплінарний підхід до пояснення того, як політичні інституції і політичне середовище та економічна система впливають одна на одну.

Нова політична економія слугує своєрідним інтерфейсом між аналітичною економікою і політичними науками. На думку її adeptів, нова політична економія покликана подолати розкол між аналітичною економікою і політичними науками, що відбувся наприкінці XIX ст. [5; 6]. Завдання нової політичної економії – розширити компетентність економістів у аналізі проблем і явищ, які вимагають врахування як економічних, так і політичних аспектів.

Загалом поспішна заміна в Україні галузі економічного знання «Політична економія» на «Економічна теорія» була не виправданою і не могла скасувати політичну економію як науку. Перед економістами України стоїть завдання створити вітчизняну політичну економію насамперед як філософію економіки, зблизивши аналітичну економіку і політичну економію. Для цього, перш за все, необхідно узгодити постулати, на яких ґрунтуються ці дві найближчі галузі економічного знання.

Розвиток аналітичної економіки впродовж останнього століття перетворив її на величезний конгломерат економічних теоретичних і прикладних знань, а побічним ефектом цього розвитку стало усвідомлення того, що поєднання строгих теорій і емпіричних даних у кінцевому підсумку дає найкраще розуміння реальних економічних явищ. Одне із сучасних визначень аналітичної економіки – це наука, яка вивчає, як працює національна і міжнародна економіка і як взаємодіють між собою головні економічні суб'єкти та інститути.

Такий підхід до визначення аналітичної економіки свідчить про те, що наукові знання, продукуювані у її межах, можуть мати пряме застосування у різних сферах і на різних рівнях господарської діяльності – у підприємницькій діяльності, охороні навколишнього середовища, приватних

і державних фінансах, у сфері охорони здоров'я, організації міської економіки, міжнародній економіці тощо.

Спеціалізації аналітичної економіки відображені у напрямках підготовки фахівців і програмах у коледжах та університетах. Головна спільна мета усіх цих освітніх програм – розвинути у студентів економічне мислення – думати як економіст, і водночас завданням кожної із цих спеціалізацій є застосування принципів і теорій аналітичної економіки до розв'язання практичних проблем у конкретній сфері економічного життя. Тому часто ці освітні програми називають складниками чи підрозділами прикладної економіки.

Сьогодні серед практикуючих фахівців-економістів та випускників університетів зрідка знайдеш просто економіста. В університетах і коледжах пропонують широкий спектр освітніх програм і дисциплін за різними видами спеціалізацій з аналітичної економіки, випускники яких працюють у різних сферах економіки.

У 2015 р. Кабмін України запровадив новий перелік галузей знання і спеціальностей на всіх освітніх ступенях. У галузі знань 05 «Соціальні і поведінкові науки» передбачено спеціальність «Економіка». У цій галузі знань поруч з соціологією, психологією, політологією може бути лише спеціальність, що англійською мовою звучить як «*Economics*» [3]. Переклад українською мовою терміна «*Economics*» як «Економіка» має помітну слабину, бо в Україні економістами називають не лише економістів-аналітиків, а й фахівців з фінансів, банківництва, обліку, економічної статистики і т. д. І найголовніше наукові ступені кандидата (доктора) наук з галузі знання 07 «Управління і адміністрування», згідно з Постановою Кабміну № 266 від 29 квітня 2015 р., звучать як кандидат (доктор) економічних наук [3]. В англійських країнах економістами називають лише тих, хто здобув диплом за однією із спеціалізацій «*Economics*», і ніколи не назвуть економістом фінансиста чи обліковця. Тому доцільно уточнити назву спеціальності «Економіка», назвавши, наприклад, «Аналітична економіка». Шість колишніх економічних спеціальностей було записано в «Економіку». Щоправда, три спеціальності мали ще по одному вибору і могли трансформуватися в інші спеціальності. Однак більшість навчальних закладів вибрали «Економіку». «*Economics*» в європейських та американських університетах має понад 10 освітніх програм (субспеціальностей), спеціальність «Економіка» в Україні так само вийшла практично на таку ж саму кількість.

Міністерство освіти і науки у другій половині 2017 р. зробило спробу прокласифікувати спеціалізації за спеціальністю «Економіка» [2]. Це був крок у правильному напрямку. Однак було допущено помилку – запропоновано для обговорення надто вузький перелік спеціалізацій з цієї спеціальності (всього чотири), хоча їх мало б бути принаймні вдвічі більше. В європейських та американських університетах найчастіше пропонують такі освітні програми з «Економіки» («*Economics*»).

Економіка розвитку (*Development economics*) – розділ аналітичної економіки, що зосереджує увагу на поліпшенні фіскальних, економічних і соціальних умов у країнах, що розвиваються. Економіка розвитку досліджує такі показники рівня розвитку окремої нації, як її здоров'я, рівень

освіти, умови праці, ефективність заходів внутрішньої та зовнішньої політики, ринкові умови, макроекономічні та мікроекономічні чинники структури економіки країни, що розвивається, та її економічного зростання.

Економіка розвитку дає можливість пояснити такі важливі економічні феномени XXI ст., як бідність і нерівність, вигоди і недоліки глобалізації та міжнародної торгівлі, а також порівняти контрастний досвід успіхів і невдач різних країн світу.

Вивчення цієї освітньої програми передбачає використання фундаментальних теоретичних знань і навичок, які можна здобути при вивченні базових дисциплін аналітичної економіки. Зокрема, розв'язання проблеми бідності вимагає пошуку місць, де державне втручання може генерувати більше доходу, аніж витрати, зумовлені цим втручанням. Аналітична економіка дає відповіді на питання – як віднайти способи поліпшення добробуту одних груп людей без погіршення добробуту інших. Досягнення прогресу у боротьбі із бідністю означає виявлення слабих ринку. Один із базових висновків аналітичної економіки – якщо ринок терпить невдачу, то застосування економічного аналізу дозволяє виявити шляхи подолання цих невдач (шляхи вирішення цих проблем). При цьому економіка розвитку застосовує відповідний інструментарій для оцінки результативності такого втручання в господарську діяльність, запропонованого аналітичною економікою.

Вивчення такої програми в західних університетах передбачає формування у студентів професійних навичок, необхідних для того, щоб поліпшити соціально-економічну ситуацію у країнах, що розвиваються.

Бізнес-економіка (*Business economics*) – освітня програма, яка вивчає фінансові питання та проблеми організації бізнесу і управління компанією, стратегії її розвитку, напрямки взаємодії з іншими компаніями, наслідки впливу державного регулювання на її діяльність – усі питання, з якими стикаються корпорації, що працюють у середовищі певного ринку чи певної економічної системи. Цю програму нерідко називають *Managerial economics*.

Теоретичним фундаментом бізнес-економіки є мікроекономіка. Іноді бізнес економіку вважають своєрідним інтерфейсом між бізнес-адмініструванням та аналітичною економікою.

Бізнес-економіка вводить економічні принципи і стратегії у стандартну бізнес-практику (у реалізації ділових операцій) – умови придбання необхідного капіталу, генерування прибутку, чинники підвищення ефективності виробництва та загальну стратегію управління. Вона передбачає врахування зовнішніх чинників, що впливають на ухвалення управлінських рішень, такі, наприклад, як зміна регулятивних заходів з боку держави чи різкі зміни цін на сировинні ресурси.

У США було створено Національну асоціацію бізнес-економіки, а у Великій Британії – товариство бізнес-економістів, яке є професійною організацією цієї групи фахівців.

Економіка довкілля (*Environmental Economics*) – освітня програма, яка досліджує, як економічна діяльність та політика впливають на навколишнє середовище, в якому живемо. Економічні рішення фірм і домогосподарств нерідко чинять негативний вплив на довкілля. Однак за-

бруднення навколишнього середовища не є неминучим наслідком економічної діяльності господарських суб'єктів. Державні інститути, наприклад, можуть за допомогою заходів відповідної політики спонукати їх змінити свою поведінку. Водночас такі заходи передбачають певні витрати, пов'язані зі сплатою екологічних податків, або витрати на встановлення очисних споруд. Ключова проблема, яку досліджує економіка довкілля, – це вирішення компромісного вибору: додаткові витрати – чистіше середовище.

Міжнародна економіка (*International Economics*) як освітня програма з аналітичної економіки вивчає торговельні та фінансові потоки між країнами та їх вплив на розподіл доходу між країнами, на стан платіжного балансу та валютний курс. Міжнародна економіка досліджує також особливості зовнішньоторговельної політики, потенційні ефекти багатосторонніх торговельних угод та діяльності міжнародних організацій тощо.

Економіка праці (*Labour economics*) – освітня програма з аналітичної економіки, яка досліджує кількісні та якісні характеристики робочої сили як фактора виробництва та чинники, що впливають на рівень продуктивності праці, галузевий розподіл робочої сили, ціну праці тощо. У полі зору економіки праці – також проблеми статевої дискримінації у оплаті праці, вплив інституційних чинників (психологічних чинників, характеру соціальної структури суспільства, менталітету, діяльності профспілок, національного трудового законодавства та державного регулювання) на функціонування ринку праці [7]

В американських і європейських університетах пропонують чимало інших освітніх програм з аналітичної економіки, зокрема, екологічна економіка (*Ecological Economics*), економіка охорони здоров'я (*Health Economics*), аграрна економіка (*Agrarian Economics*), фінансова економіка (*Financial Economics*), регіональна економіка (*Regional Economics*), економіка міста (*Urban Economics*) тощо.

Висновки. Адекватне та впорядковане застосування таких наукових термінів, як «економічна теорія», «аналітична економіка», «політична економія», сприятиме розвитку вітчизняної економічної терміносистеми та її гармонізації зі світовою, а отже, подальшому поступу української економічної науки та її наближенню до світових наукових трендів.

Запропонований відомим американським економістом Г. Веріаном теоретико-методологічний підхід до аналізу співвідношення «*Economic Theory*» та «*Economics*» дає підстави тлумачити економічну теорію як метод або інструмент аналітичної економіки (*Economics*), яка є політичною та соціальною наукою.

На основі аналізу особливостей еволюції політичної економії упродовж останніх двох століть автори дійшли висновку про те, що вона стала одним із авангардних напрямків розвитку сучасної економічної науки, є своєрідним інтерфейсом між аналітичною економікою і політичними науками, що акцентує на проблемах досягнення соціальної ефективності та пояснює, як політичні інституції та економічна система впливають одна на одну. Тому доречним є включення дисципліни «Політична економія» у навчальні плани підготовки магістрів за спеціальністю «Економіка».

Застосування досвіду західних університетів у програмуванні освітніх спеціалізацій спеціальності «Економі-

ка» є доцільним у реформуванні вітчизняної вищої освіти на сучасному етапі, що дасть змогу наблизити українську економічну освіту до господарської практики та сприятиме її інтеграції у світовий освітній та господарський простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко А. А. Економічна теорія: предмет, логіка і структура // Проблеми викладання економічної теорії: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (Київ, 26–27 квіт. 1999 р.). Нормативні програми навчальних дисциплін з економічної теорії (для бакалавра з економіки та підприємництва). Київ : КНЕУ, 1999. С. 13–20.
2. Громадське обговорення проекту наказу Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 051 «Економіка» // Міністерство освіти і науки України. Опубл. 22.08.2017 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/gromadske-obovorennya-proektu-nakazu-pro-zatverdzhennya-pereliku-specializacij-pidgotovki-zdobuvachiv-vishoyi-osviti-stupeniv-bakalavra-ta-magistra-za-specialnistyu-051-ekonomika>
3. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p
4. Савчук В. С. Місце і роль політекономії у блоці дисциплін економічної теорії // Проблеми викладання економічної теорії: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (Київ, 26–27 квіт. 1999 р.). Нормативні програми навчальних дисциплін з економічної теорії: (для бакалавра з економіки та підприємництва). Київ : КНЕУ, 1999. С. 5–13.
5. Balaam D. N., Veseth M. A. Political Economy // Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/political-economy>
6. Besley T. The New Political Economy. *The Economic Journal*. 2007. Vol. 117. P. 570–587.
7. Brown E. H., Brown W. A. Labour Economics // Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/labour-economics>
8. Case K. E., Fair R. C., Oster S. M. Principles of Microeconomics. Prentice Hall, 2012. 471 p.
9. Groenewegen P. «Political Economy» and «Economics» // The New Palgrave: The world of economics /edited by John Eatwell, Murray Milgate, Peter Newman. London : Macmillan Press, 1991. P. 556–563. 756 p.
10. Hicks J. 'Revolutions' in economics // Latsis S. (ed.) Method and Appraisal in Economics. Cambridge : Cambridge University Press, 1976. 229 p.
11. King J. E. The Origin of the Term 'Political Economy'. *Journal of Modern History*. 1948. Vol. 20, No. 3. P. 230–231.
12. Kling A. How effective is Economic Theory? // National Affairs. No. 35. Spring 35. URL: <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/how-effective-is-economic-theory>
13. Macleod H. D. What is Political Economy? // Contemporary Review. – Volume XXV. December, 1874 – May, 1875. P. 871–893.

URL: https://books.google.com.ua/books?id=zfUIAAAAIAAJ&pg=PA871&redir_esc=y#v=onepage&q=Political&f=false

14. Varian H.R. What Use is Economic Theory? // Variants in Economic Theory: Selected Works of Hal R. Varian. Economists of the Twentieth Century. Edward Elgar Publishing, 2000 P. 352–381. 392 p.

REFERENCES

- Balaam, D. N., and Veseth, M. A. «Political Economy» Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/political-economy>
- Besley, T. «The New Political Economy» *The Economic Journal* vol. 117 (2007): 570-587.
- Brown, E. H., and Brown, W. A. «Labour Economics» Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/labour-economics>
- Case, K. E., Fair, R. C., and Oster, S. M. *Principles of Microeconomics* Prentice Hall, 2012.
- Groenewegen, P. «Political Economy» and «Economics» // *The New Palgrave: The world of economics*, 556-563. London: Macmillan Press, 1991.
- «Hromadske obhovorennya projektu nakazu Pro zatverdzhennia Pereliku spetsializatsii pidhotovky zdobuvachiv vishchoi osvity stupeniv bakalavra ta mahistra za spetsialnistiu 051 «Ekonomika»» [Public discussion of the draft order On Approval of the List of Specializations for Preparing Bachelor's and Master's Degree Bachelor's Degrees for Specialty 051 «Economics»]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. <https://mon.gov.ua/ua/news/gromadske-obovorennya-proektu-nakazu-pro-zatverdzhennya-pereliku-specializacij-pidgotovki-zdobuvachiv-vishoyi-osviti-stupeniv-bakalavra-ta-magistra-za-specialnistyu-051-ekonomika>
- Hicks, J. «Revolutions' in economics» In *Method and Appraisal in Economics* Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- Hrytsenko, A. A. «Ekonomiczna teoriia: predmet, lohika i struktura» [Economic theory: subject, logic and structure]. *Problemy vykladannia ekonomichnoi teorii*. Kyiv: KNEU, 1999. 13-20.
- King, J. E. «The Origin of the Term 'Political Economy» *Journal of Modern History* vol. 20, no. 3 (1948): 230-231.
- Kling, A. «How effective is Economic Theory?» National Affairs. No. 35. Spring 35. <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/how-effective-is-economic-theory>
- [Legal Act of Ukraine] (2015). zakon5.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p
- Macleod, H. D. «What is Political Economy?» Contemporary Review. https://books.google.com.ua/books?id=zfUIAAAAIAAJ&pg=PA871&redir_esc=y#v=onepage&q=Political&f=false
- Savchuk, V. S. «Mistse i rol politekonomii u blotsi dystsyplin ekonomichnoi teorii» [The place and role of political economy in the block of disciplines of economic theory]. *Problemy vykladannia ekonomichnoi teorii*. Kyiv: KNEU, 1999. 5-13.
- Varian, H. R. «What Use is Economic Theory?» In *Variants in Economic Theory: Selected Works of Hal R. Varian. Economists of the Twentieth Century*, 352-381. Edward Elgar Publishing, 2000.